

Magyar történeti
szöveggyűjtemény

1526 - 1790

Tankönyvkiadó

Bécs, 1723. június 19.

Az 1723: I—III. tc. a Habsburgok nőági trónörökléséről

Amikor VI. (Magyarországon III.) Károly 1711-ben elfoglalta a trónt, a Habsburg-család egyetlen életben levő férfitagja volt. Minthogy gyermeke nem volt, az uralkodót, az udvart és a Habsburg-uralom alatti országokat joggal foglalkoztatta a trónöröklés kérdése, 1703-ban I. Lipót titkos szerződést íratott alá fiaival, Józseffel és Károlyal. E szerint a spanyol trónt Károly, Magyarországot, Csehországot és Ausztriát pedig József kapja. Ha valamelyikük fiúutód nélkül halna meg, a másik testvér és annak fiú leszármazottjai öröklik koronáját. Fiúutódok nemlétében a női ágra száll az örökség az elsőszülöttség sorrendjében. I. József halála után az öröklés kérdésének rendezése újból időszerűvé vált. 1712-ben a horvát tartományi gyűlés a zágrábi püspök javaslatára állást foglalt a Habsburgok nőágának öröklése mellett. Az udvar 1712 júliusában a magyar tanács véleményét kérte és a tanács tagjai nem zárkoztak el a nőági öröklés elfogadása elől. De azt kívánták, hogy a Habsburg-ház szóba jövő összes nőági öröksei egyezzenek meg és mondjanak le egyikük javára. Ennek nevében már az öröklési jog kimondásakor hitlevelet kell adni Magyarországra az ország jogainak biztosításáról. A magyar tanács válasza után Károly nem terjesztette az öröklés kérdését az országgyűlés elé, hanem előbb a Habsburg-házon belül kívánta tisztázni. 1713 áprilisában az udvari nagy tanács előtt felolvastatta az 1703-i titkos szerződést és ennek alapján szabályozta a Habsburgok öröklési rendjét. Az elsőbbség Károly fiúágát, majd ennek nem létében leányait illeti. Ha Károlynak nem lesznek gyermekei, I. József, majd I. Lipót nőági leszármazottjai következnek, végül a Habsburg-család egyéb nőtagjai. A Habsburg-családnak ezt a házi törvényét *pragmatica sanction*nak (törvényes szabályozás) nevezték. 1717 májusában született III. Károly Mária Terézia nevű leánya, még fontosabb volt tehát, hogy a családi törvényt a Habsburg-országokban és a külföldön is elfogadtassák. Így került a nőág öröklési jogának kérdése 1722 júniusában az országgyűlés elé. A követválasztó megyei gyűléseken a nagybirtokosok kezdeményezésére több megyében a nemesség utasításba adta, hogy önként ajánlja fel az országgyűlés a Habsburgok nőági örökösödési jogának elismerését. A magyar rendek pedig az országgyűlésből küldöttség útján kérték a nőági öröklés kiterjesztését Magyarországra. Így foglalták azután az országgyűlési végzések I—III. cikkébe a Habsburgok házi törvényét a nőág öröklési jogáról:

1. Cikkely. Az ország s az ahhoz kapcsolt részek karai és rendei Ő császári és királyi szent felségének szabadságaik s kiváltságaik atyai és legkegyelmesebb megerősítéseért s a karok és rendek közepette saját legszentségesb személyében megjelenéseért legnagyobb köszönetet mondanak

Ő császári s királyi legszentségesebb felségének, a jelen országgyűlésre szerencsésen és igen nagy, valaha alig látott számban egybegyűlt országos karok és rendek iránt való atyai legkegyelmesebb hajlamát s ezek-

nek fennmaradására s Magyarországnak, meg kapcsolt részeinek közállapota gyarapodására, s a szomszéd örökös országokkal és tartományokkal minden eshetőségre, és a külső erőszak ellenében is megállapítandó egyezésre és a belső nyugalom fenntartására irányzott valóban atyai gondját és aggodását, ugyancsak Ő legszentségebb császári és királyi felségének az ország s az ahhoz kapcsolt részek karaihoz és rendeihez intézett királyi leveléből, s legújabban tett előterjesztéseiből,¹ jobbágyi hűségük hódoló buzgalmával s állandó melegeivel legalázatosabban megértvén, ez atyai indulatnak irányukban legkegyelmesebben nyilvánított különös kegyeleért és azért, hogy nem szolgálván akadályul bármely ellenkező, a Római Szent Birodalmat s az európai békét érdeklő igen nehéz gondjai és munkái hű karai közé eljönni s ezeket legtiszteletreméltóbb és legmagasabb személyében atyailag megvigasztalni, s először és mindenekelőtt, a hű karoknak és rendeknek minden eziránt előre bocsátott, megelőző legalázatosabb esedezése nélkül, tisztán csak irántuk viseltetett atyai indulatból felajánlani méltóztatott azt, hogy örökös Magyarországnak s az ehhez kapcsolt részeknek, országoknak és tartományoknak összes karait s rendeit minden, úgy a hitlevélbe foglalt, mint bármely más, ekkorig engedett és alkotott s a jelen országgyűlésen s jövőben is országgyűlésileg alkotandó törvényekben, jogokban, szabadságokban, kiváltságokban s mentességekben, szokásokban, előjogokban megtartja, s azokat és azok mindegyikét legkegyelmesebben megerősíteni kegyeskedett, Ő császári és királyi legszentségebb felségének legalázatosabb s tőlük kitelhető legnagyobb hálaát nyilvánítanak azért is:

1. §. Hogy legfelségebb Osztrák Háza nőgának is Magyarország királyi koronájára, s az e szent koronához tartozó részekre, országokra és tartományokra, ez ágnak s az abból leszármazóknak kihalásáig, az ország és az ahhoz kapcsolt részek összes karainak s rendeinek egyértelmű szabad akaratával történt kikiáltását s ugyancsak a karoknak és rendeknek Ő legszentségebb császári és királyi felségéhez Bécsbe menesztett ünnepélyes küldöttsége útján meghívását;

2. §. És az illetén felajánlást oly kegyesen s kegyelmesen és hálás lélekkel fogadni s hű karainak és rendeinek kegyeletes és üdvös óhaját nemcsak helybenhagyni méltóztatott.

3. §. Hanem ezt az örökösödést Magyarország szent koronájában s a hozzá kapcsolt részekben, országokban és tartományokban a fiágéval azonos elsőszülöttség rendje szerint oly módon, amint azt Ő legszentségebb felsége az ő Németországában s azon kívül fekvő örökös országaiiban és tartományaiban már szabályozta, megállapította, kihirdette s elfogadta, elválhatatlanul s ugyanazon ág fokozatának egyenlősége esetében

¹ A király 1722. május 1-én kelt meghívólevelére, továbbá a július 8-i királyi előterjesztésre utal. Ez utóbbiban a király a rendek felajánlásának viszonzásaként kérésük nélkül megígérte, hogy a jogaikat tiszteletben fogja tartani, és az országot a törvények szerint fogja kormányozni.

a fineműek előjogának figyelembevételével kívánja rendezni, megtartani s megőrizni.

4. §. Akképpen, hogy azt a nőt, vagy annak férfi örökösét, aki a felséges Osztrák Házban elfogadott, említett elsőszülöttségi rend szerint, a felséges Osztrák Ház előbb mondott országainak s tartományainak örökösé lesz, ugyanezen utódlás és örökösödés jogán a jelen és minden jövő esetben egyszersmind az ugyancsak feloszthatatlannak értendő Magyarország s az ahhoz kapcsolt részek, országok és tartományok kétségtelen királyának tartsák s koronázzák.

2. Cikkely. Ő császári és királyi legszentségesebb felsége fölséges Osztrák Háza nőágának Magyarország szent koronájában s a régtől fogva hozzákapcsolt részekben való folytonos királyi örökösödéséről

Noha Ő legszentségesebb császári és királyi felségének magyarországi s az ehhez kapcsolt részekből való hű karai és rendei az ő élénk és virágzó, s legjobb állapotban levő korát, erejét s egészségét látva, s Isten áldásában teljesen megnyugodva, igen nagyon bíznak abban, hogy ő, hű karainak e végett a mindenható Istenhez intézett s szüntelenül intézendő imái következtében is, nagy és dicső finemű utódokkal a leggazdagabban meg lesz áldva, s az ország hű karai az ő fiörököseinek szakadatlan sorával meg lesznek vigasztalva.

1. §. Minthogy azonban azt is különösen át kell látniok, hogy a királyok és fejedelmek is, a többi emberrel egyenlően, a halandóság végzetének vannak alávetve; ezért éretten s gondosan megfontolva, mind Ő legszentségesebb császári és királyi felsége elődeinek, boldogult néhai atyjának Lipótnak, és testvérének Józsefnek, Magyarország dicsőséges királyainak, mind pedig és kiváltképpen a most legkegyelmesebben uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek, a haza közjavanak gyarapítására s hű polgárai örök boldogítására hadban és békében véghezvitt legdicsőségesebb tetteit s cselekedeteit, a midőn nemcsak ez örökletes Magyarországot s az ehhez kapcsolt részeket, országokat s tartományokat az említett dicső elődeitől hagyott állapotban megtartotta, hanem a legutóbbi török háború alkalmával is annak legdühösebb támadásai ellenében lelkesedéssel bátorságba helyezte s ugyanezt diadalmas és szerencsés fegyvereivel, a hozzá kapcsolt országokra s tartományokra is, nevének halhatatlan dicsőségével s a karok és rendek, valamint az ország magánpolgárainak örök biztosságára, kiterjesztette,² hogy bármely jövő időkben minden külföldi s belső zavaroktól s veszélyektől megóva legyen, és áldástadó

² Az 1716—18. évi török háborúra céloz, amelyben III. Károly Velence szövetségeseként vett részt. A háború során a császári seregek visszafoglalták Temesvárat, Belgrádot, és több győzelmet arattak a török fölött. 1718 júliusban a pozsareváci béke visszaadta a Temesvidéket, továbbá havasalföldi és szerb területeket biztósított a császárnak.

folytonos nyugalomban és a lelkek őszinte egységében, minden külső erőszak ellenében is legszerencsésebben fennmaradhasson.

2. §. S ezenkívül mindenféle belső mozgalmakat, s az uralkodás szüneteléséből könnyen támadható és a karok és rendek előtt régóta igen jól ismert bajokat is gondosan megelőzni óhajtván.

3. §. Őseiknek dicséretes példái után indulva:

4. §. S Ő legszentségesebb császári és királyi felsége, legkegyelmesebb uruk iránt hálájukat s hűségüket a legalázatosabban kimutatni kívánva:

5. §. Ő legszentségesebb császári és királyi felsége férfiágának magvaszakadtával (mely magszakadást Isten legkegyelmesebben távol tartani méltóztassék) az öröklési jogon való utódlást e Magyarországon és koronájában, s az Isten segedelmével már visszaszerzett és visszaszerzendő ehhez tartozó részekben, országokban és tartományokban, felséges Osztrák Házának nőágára is és pedig első helyen a fent tisztelt most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek,

6. §. Azután, ennek magvaszakadtával, a néhai boldogult Józsefnek,

7. §. S ezeknek is magvaszakadtán, a néhai dicső Lipótnak, császároknak s Magyarország királyainak ágyékából leszármazókra, és ezeknek törvényes, római katolikus, mind két nemű ausztriai főherceg utódaira, a most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felség részéről a Németországban s azon kívül fekvő és Magyarországgal meg az ehhez kapcsolt részekkel, országokkal és tartományokkal, az előre bocsátott jog és rend szerint, feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó más országaiban s tartományaiban is megállapított elsőszülöttségi rendhez képest uralkodás és kormányzás végett átruházzák.

8. §. S az említett utódlást elfogadják.

9. §. És ekképpen a felséges Osztrák Házba behozott és elismert eme női utódlást (kiterjesztve arra most, minden korra az 1687. évi 2. és 3., és hasonlóképen az 1715. évi 2. és 3. törvénycikkeket³) a fentebb említett rend szerint megállapítják.

10. §. S elhatározzák, hogy e felséges Ház említett nőága, az előbbi módon örökösökül és utódokul megjelölt mindkét nemű ausztriai főhercegek azt elfogadják, helybenhagyják és az ország s a hozzá kapcsolt részek, országok és tartományok karainak és rendjeinek az előre bocsátott és a legszentségesebb császári és királyi felségtől hasonlóan legkegyelmesebben előzetesen megerősített hitleveles, valamint más fentebb kijelentett szabadságaival s előjogaival együtt, a fent idézett cikkelyek tartalma szerint, minden következő időkbén, koronázás alkalmával megtartják.

11. §. S a király választására és koronázására nézve a karok és rendek

³ Az 1687: II. és III. tc.-et I. a 97/a szám alatt. Az 1715: II. tc. V. (III.) Károly hitlevelét tartalmazza. A III. tc. újból kimondotta, hogy ha a királynak nem maradnak fiági leszármazottjai, a rendek szabad választási joga újból érvénybe lép. Kimondotta továbbá, hogy a király az ország törvényei szerint fog kormányozni, a rendekkel egyetértésben fogja a törvények használatát és értelmét megállapítani.

ősi és régi, helybenhagyott s bevett szokását és előjogát olyértelemben tartják fönn, hogy annak csakis az említett nőág teljes kihalása után legyen helye.

3. Cikkely. Az ország s kapcsolt részei karainak és rendeinek jogait, kiváltságait és szabadságait megerősítik

Ő legszentségesebb császári és királyi felsége az ország s az ahhoz kapcsolt részek összes hű karainak s rendeinek minden, úgy hitlevélbe foglalt, mint bármely más jogait, szabadságait, kiváltságait s mentességeit, és előjogait, az alkotott törvényeket s helybenhagyott szokásokat (a jelen országgyűlés 1. és 2. törvénycikkelyének megfelelően, melyek az 1715. évi 1., 2. és 3. törvénycikkelyek s az ott foglalt esküforma értelmében veendő⁴) kegyelmesen megerősíti s meg fogja tartani.

1. §. Hasonlóképpen utódai is, Magyarország s az ahhoz kapcsolt részek törvényesen megkoronázandó királyai, az ország s ahhoz, kapcsolt részek karait és rendeit ugyanazon kiváltságokban s az említett mentességekben és törvényekben sértetlenül meg fogják tartani.

2. §. Melyeket ezenkívül ő legszentségesebb felsége az övéi részéről bármely rendűek, rangúak s állapotúak legyenek is, meg fog tartatni.

Magyar Törvénytár, 1657—1740. évi törvénycikkek,
563—569. 1.

III. Károly tehát kisebb eltéréssel az 1713. évi *pragmatica sanctio*t fogadtatta el a rendekkel. Nem terjesztették ki ugyanis az öröklési jogot a felsorolt három uralkodó nőági leszármazottain túlmenően a Habsburg-család összes nőtagjaira. Együttel a király részben helyt adott a magyar tanács kívánságainak, amikor kimondotta a törvények megtartását, a Habsburg-országok összetartozását. A II. tc. szerint a Habsburgok tartományait és Magyarországot „feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen” bírják és öröklik. Ezzel az uralkodó osztály még inkább kiszolgáltatta az országot és kötelezettséget vállalt a Habsburg-birodalom egységének védelmére.

⁴ Az 1715: I. tc-be azt foglalták, hogy a rendek az 1687: II. tc. értelmében a régi törvények, kiváltságok és a Lipót-féle hitlevél megerősítése, továbbá az eskütétel után VI. Károlyt magyar királlyá koronázták. Az eskü szövegét a II. tc-be, a hitlevél után vették be.